

edicija

PROSEFEST

Naslov originala:

Fantomkommandó

Copyright © 2019 by Roand Orcsik

© za ovo izdanje Kulturni centar Novog Sada, 2019.

© za prevod Angela Pataki i Kulturni centar Novog Sada, 2019.

urednik

Alen Bešić

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

Roland ORČIK

fantomkomando

sa mađarskog prevela
Angela Pataki

Ovo delo je plod mašte. Ima veze sa stvarnošću, samo je pitanje sa kojom.

Pevaju o nekoj ptičici koja cvrkuće na grobu heroja, o vojniku koji se ugušio bojevim otrovom, o tamnosmeđim devojkama koje kod kuće jedu govna i o neprijatelju koji u stvari uopšte ne postoji.

Eden fon Horvat: *Omladina bez boga*¹

*Fire from heaven
Terror from nowhere*

Killing Joke: *Asteroid*

¹ Navedeno prema: Eden fon Horvat, *Omladina bez boga*, s nemačkog preveo Relja Dražić, Futura publikacije, Novi Sad, 2016. (Prim. prev.)

U to vreme sam mnogo skitao. Podizao sa trotoara rasute parčiće staklenih klikera, sitne metalne novčiće, šrafove. Kada sam dosta toga nakupio, sagradio sam toteme. Moji roditelji nisu bili srećni zbog te moje strasti, kradu ti prostor, znali su mnogo puta da mi prebace. Uzalud sam na kraju popustio pred njihovim nagovaranjima i bacio svoju kolekciju, kasnije sam opet nastavio da čeprkam po ulicama. Otkako sam se odselio, ostavio sam za sobom i tu svoju maniju sakupljanja. Čini mi se da je u mom rodnom gradu bilo neke određene sile koja me je nagonila da spasavam iz otpada sve to što drugi ne primećuju. Možda je to bilo zbog velike količine podzemnog gasa, koji je ne jednom pretio da će eruptirati i podići u vazduh celi kraj.

Na jednom od svojih sakupljačkih pohoda dangubio sam u susednoj ulici. U jednom dubokom jarku pronašao sam zarđalu gvozdenu cev. Bila je velika kao moja ruka. Kada sam je dodirnuo, ostavljala je utisak hladne, grube materije. Opor miris rđe štipao mi je nos. Podigao sam cev visoko, kao mač, visoko prema suncu, zatim sam snažnim zamahom udario

njome o beton. Zrnca sećanja bacaju nove iskre, izra-
njaju zvuci: oštar, tup, zvonak.

U proleće su u našoj školi organizovali radne akci-
je. Prevozili smo ručnim kolicima starudiju do odla-
gališta metalnog otpada koji smo često na srpskom
zvali *otpad*.

Deponija se nalazila u blizini spomenika sakatog
Hrista, odmah iza fabrike pilića. Hristovo telo je bilo
premazano srebrnom bojom, kao da ga nisu izlivali
od lima nego od plemenitog metala, zatim obešeno
na betonski krst okrećen u belo. Kad god sam sa orta-
cima iz razreda prolazio pokraj njega gurajući dobro
natovarena kolica, dugo bih gledao u taj lik koji je
blistao u srebrnoj boji. Na prolećnom suncu sijalo je
telo skamenjeno u boli.

Jedanput sam pomislio da ću oslepeti od mlaza
svetlosti oko spomenika. Zažmurio sam, oduvek se
bojeći slepila, toga da neću više ništa videti osim kon-
zervisane prošlosti. Iz misli me trgnu jedan od ortaka
iz razreda, Bezeg: šta kažeš na to da ga ukrademo,
koliko bi za njega dali? Pojma nemam, ali sigurno više
nego za ovu starudiju koju sada vuglimo sa sobom,
odgovorio sam. Otkud ti sad to? Da li si možda već
trgovao verskom bižuterijom? Nisam, ali zamisli, za
jednog Hrista bismo dobili sigurno više nego za zarđa-
le cevi i istrošene komade metala. Aha, pod uslovom
da veruju u njega. Mislim da ne bi oni zbog Boga za-
vukli ruku dublje u džep, nego zbog ljudskog obličja,

jer ono je ipak privlačnije od zbrda-zdola pokupljenog smeća. Našu raspravu prekide radnik sa *otpada* kome smo tepali Odžak. Objasnio nam je vodnjikavim glasom gde treba posle merenja da istovarimo otpad, a onda je hitrim pokretom bacio dogoreli pikavac, zapalio drugu cigaretu i povukao se u svoju čatrlju, ispred televizora.

Nakon što su izmerili našu gomilicu, prebacili smo je do jedne manje hrpe koja se nalazila sasvim pozadi, u samom dnu odlagališta. Svuda okolo bile su planine smeća. Ovde neki pohabani stalak od bicikla, zgužvani blatobrani, onde udubljeni obruči, bubnjevi od veš-mašina, ekseri na sve strane, iskrivljeni točkovi od kolica, radijatorske cevi, delovi automobila, stari neupotrebljivi breneri za svinje i mnoštvo nekih naprava koje nisam ni prepoznao. Nakon što smo ispraznili kolica, posebno sam osmotrio čega ima naokolo, po nekim krševima sam čak i lupnuo. Posebno me je privukao komad gvožđa koji je podsećao na serifno slovo „l“. Kada sam ga udario, odjeknuo je kao zvono. Bio je hladan na dodir, a zvuk mu je bio fin. Nisam mnogo oklevao, stavio sam ga u prazna kolica. Nedaleko od l-gvožđa ugledao sam jedan relativno čitav točak od kolica. Udario sam ga nekoliko puta tankim cevima različitih veličina koje su bile tu u blizini: odzvanjali su tvrdi, igleni zvuci. I taj komad dospe u kolica među ostale, zajedno sa cevima. Izabrao sam tri cevi, što je podrazumevalo tri boje zvuka: dugačka cev rđaste

boje imala je tup zvuk visoke frekvencije, tanja cev bez korozije imala je dublji zvuk, dok je najmanja, pri krajevima pljosnato oblikovana i poprilično oštećena, imala oštar zvuk. Htedoh još i gvozdene automobilske felne. Pregledao sam više komada, udario ih, ali su najčešće zvučale bezbojno. Uočio sam relativno dobro očuvan obruč koji je imao nekoliko ogrebotina sa spoljašnje strane oko rupa. Udario sam ga na više mesta šipkama koje su mi se našle pri ruci, jaukao je uznemirujuće.

Ortaci iz razreda su me ismevali, znali su da ću novac koji sam dobio za otpatke potrošiti na gluposti i smeće. Njihov me podsmeš nije zanimao, jedva sam čekao da stignem kući i da u *šupi* istovarim svoje predmete. *Šupa* na srpskom znači ostava, a mi smo tako govorili zato što je, kao i reč *otpad*, zvučala bolje od mađarskog naziva. Srbi rade isto to sa mađarskim rečima, dva naroda švercuju svojim rečeničkim blagom. Moja majka je Srpkinja, sa njom razgovaram na srpskom i na nekom izmešanom jeziku, dok sa ocem koji je Mađar govorim isključivo na mađarskom, mada nezavisno od toga i moj otac ostavu zove *šupa*. Uprkos tome što ne živim više u rodnom gradu, ostala mi je dvostruka jezička usmerenost. A sa mnom se odselio i onaj konflikt koji nastaje iz trenja ta dva jezika.

U *šupi* sam izvukao delove svoje zbrda-zdola sakupljene kolekcije. I-gvožđe sam postavio ispred sebe, sa leve strane stavio obruč, sa desne točak od kolica,

svaki nadohvat ruke. Ispred l-gvožđa sam poređao tri cevi, prvo najdužu, zatim najmanju, na kraju srednju. Kleknuo sam ispred njih i dugo ih posmatrao. Postepeno se formirao određeni sistem odnosa, pokrenula se nekakva nevidljiva razmena materije. Navukao sam radničke rukavice, one koje je moj otac koristio za poslove u bašti. Zgrabio sam najmanju cev, njome udario l-gvožđe i *šupu* ispuni lep, zvonak ton. Sledio je obruč, bilo je dovoljno samo dodirnuti pomoću cevi izbočene konture kruga oko najveće, srednje rupe, i zvuk mi je odmah zaparao uši. Tanki, tačkasti zvuci točka od kolica unosili su nove boje u dosadašnje. Radosno sam prašio komade gvožđa, a u *šupu* sam se povukao baš zato što sam slutio da bi moje roditelje izludela ta moja kolonija instrumenata. Nisam im pokazao nijedan od predmeta, nego sam ih strpao u džak koji sam posle sakrio u ugao *šupe* i prekrrio ga pohabanim smeđim čebetom. U mraku se ništa od toga nije videlo. Izvlačio sam ih samo onda kad mi roditelji odu na posao i ostave me samog kod kuće. Komadi gvožđa postadoše za mene isto što i erotika: uživao sam u njima u tajnosti.

Katkad sam pojedine ortake iz škole upućivao u tajnu. Prvo bi radoznalo merkali obline predmeta, pratili njihove zvukove, isprobavali ih, ali im je cela stvar vrlo brzo dosadila, za njih su sve to bile trice bez vrednosti. Izuzev Ose, koji se istog trenutka oduševio i počeo da me nagovara da se pridružim njegovom bendu,

u kom on svira gitaru, a njegov prijatelj Papak bendžo. Već duže vreme sviruckaju zajedno. Sa njima je i njegov komšija, bubuljičavi Skalpel, koji ima dobre bubnjeve, a probe održavaju u garaži njegovih roditelja. Obuze me uzbuđenje i pristadoh bez razmišljanja. Garaža se, međutim, pokazala kao tesna, jedva smo u nju stali. Kad bi se Osa tokom sviranja pokrenuo, znao je ponekad da me lupi gitarom po glavi. Rešenje je bila prostranija *šupa*, tamo smo svi komotno stali. Zamolio sam komšije da ne odaju mojim roditeljima šta se tu zbiva. Pored nas je stanovao pijandura Čomor, njega sam sa nekoliko piva pridobio za saveznika, pa smo tako mogli da tandrčemo do mile volje dok su moji roditelji radili.

Bend smo nazvali *Koma*, što je upućivalo na to da pojačavamo zvuke tela koje se nalazi u stanju kliničke smrti, sve ono što ne može da se čuje golim uvetom. Osa je dodao još i to da se glava komete zove koma, kod većih se iz nje formira bleštavi rep. Krajnji rezultat je bio zvuk koji je bujao kao biljno tkivo.

Posle nekoliko meseci me u *šupi* omamio jedan čudan doživljaj. Nakon što sam isprobao različite ritmove, neke primitivne strukture pesama, spustio sam cevi na tlo. Minutima sam posmatrao taj spokoj kompozicije čelika oko sebe. Predmeti koji su ležali pobacani uokolo gradili su različite oblike, formirali povezan sistem. Taj prizor me je načeo, prikazujući mi višeslojni prostor. Obruč koji je ležao na podu učinio je horizontalu

relativnom, isto kao i oboreni točak. I-gvožđe je, međutim, predstavljalo samo srce metamorfoze prosto-
ra, jer kad sam ga držao za koren, onda je izgledalo
kao slovo „I“, odnosno rimska jedinica, ali ako bih ga
postavio na krake, onda je formiralo debelo slovo „H“.
No, upalo mi je u oči i to što je moglo da bude i dupli
T-profil: bilo koji krak da sam mu držao prema gore
ili dole, uvek se prikazivalo kao slovo „T“, razlika je bila
samo u tome što je jedan od krakova na trupu bio veći
od drugog. Obruč se manifestovao kao slovo „O“ ili
kao nula. Sva ta početna slova prizivala su promene,
nebrojeno mnogo reči, bezbroj jezika. Dok sam uda-
rao u komade gvožđa, video sam i tonove:

T-H-I

I-H-T

O-T-H

I-O-I

O-T

H-H-H

O

Svirao sam svakodnevno na tim svojim instrumen-
tima sa otpada, dok su mi roditelji bili na poslu. I sve
češće sam opažao da je gvožđe kao biljka, prepuna
nagonskih i osećajnih titraja. Da bi proizvelo zvuk, mora
se udarati, čas fino, čas snažno, u zavisnosti od toga
kakvo se talasanje probija u njemu. Kada dodirujem
gvožđe, čujem bol i žudnju meteorita, Zemljinog je-
zgra. Elemente koji se skrivaju pod mojom kožom.

Treba se podesiti na to, uveravao sam ortake iz benda koji su mislili da sam skrenuo sa uma, da sam preterao sa svim tim stvarima. Ako gvožđe ima osećanja, onda ga poljubi, povika Osa. Krni mu žvaku, kikota se Papak. Ali bubuljičavi Skalpel je saosećao sa mnom, jer on je isto to tvrdio za kožu. A vi gurnite svoje budže među žice, uzvratili smo im združenim snagama. Malo-pomalo smo se izbrusili, muzika nas je privlačila kao magnet metalne opiljke. Verovali smo da nas ništa ne može razdvojiti. Sve dok nije izbio rat.

Niko nije znao kada je tačno izbio. Bilo je onih koji su tvrdili da traje već godinu dana, samo što vlada nije smela da obznani to javno jer se plašila panike koja bi nastala usled te zbrke. Prema drugima se već bio i završio, ali su stranke upletene u sumnjivu trgovinu oružjem smatrale da je bolje ako se pritaje. U novinama i na televiziji kolale su protivrečne vesti. Jednom su nas plašili time da je Rusija poslala bombardere na našu zemlju. Istom tom prilikom na naslovnoj strani nekih dnevnih novina moglo se pročitati: MONGOLIJA OBJAVILA RAT! Dok su na drugom mestu pisali ovako: IRAK UBACUJE U BORBU ATOMSKO NAORUŽANJE! Ili: AMERIKA U PLAMENU, KINA U RUŠEVINAMA! Na radiju su istovremeno saopštavali sledeće: REPUBLIKA KONGO USMERILA BALISTIČKE RAKETE PREMA NAŠEM GLAVNOM GRADU! Događalo se ponekad da popodnevni film na televiziji prekinu potpuno neočekivanim vestima, prema jednoj se na zapadnoj strani naše zemlje pojavila nepoznata vojska, uništila sve gradove i sela, nikog nisu ostavili u životu. Ali sve te vesti imale su nešto zajedničko: napadnuti smo, moramo da se branimo, da se pripremamo za odbranu. Dnevnici

su bili puni sela koja gore, leševa pobacanih po ulicama, izbeglica. Ali na naš grad niko nije udarao. Jedino smo po astronomskim cenama i nezaustavljivoj inflaciji shvatili da nešto zaista nije u redu. Ustalio se strah zbog nevidljive opasnosti koja je bila sve bliža i bliža.

Paranoja je funkcionisala poput ćelije zahvaćene rakom: širila se sve tvrdoglavije. Na kraju gotovo da nismo ni smeli da izađemo iz kuća, ne samo zbog toga što smo zamišljali da okolo ima snajperista, nego i zbog komšija koje su postale nepredvidive. Bilo je sve više lažnih vesti: koga su skoro nasmrtno pretukli, kod koga su provalili noću ili danju, koliko bandi luta po gradu. Nakon nekog vremena postalo je očigledno da najveća opasnost nije vojska koju viđamo u vestima kako nadire ka nama. Vlada je naredila opštu mobilizaciju, pa ipak nisu svakog odveli, čak ni od rezervista. Komšije pored nas, na primer, dobile su poziv, jedan od njih je čak i ponosno mahao plavom kovertom kada je vojna policija došla po njega. Ali mog oca, koji je takođe bio rezervista, sistem je nekako preskočio. Onda je mobilizacija posle nekog vremena potpuno obustavljena. One koji su otišli na odsluženje vojnog roka kao da je zemlja progutala: nikakve vesti o njima nisu stizale, niko nije znao gde su. U našem gradu polako je sve stalo, ogromna kapija fabrike cementa bila je zaključana, ispred crne drvene kapije fabrike pilića nisu više stajali kamioni natovareni živinom, u tkaonici su utihle

mašine, pošte i škole su se ispraznile, opštinske institucije u centru grada zjapile prazne. Sve ulice su opuste, retke putnike namernike dočekivale su spuštene roletne i zaključane kapije. S vremenom više niko nije ni prolazio gradom.

I naša kuća je pretvorena u bunker, otac je prozore prekrio daskama, kapiju i ulazna vrata je zabarikadirao. Podrum smo napunili hranom. Inače, oduvek smo se plašili atomskog rata, vlada je još decenijama ranije propisala da svaki stanovnik treba da napuni svoje podrum i skladišta dovoljnom količinom hrane i lekova, za slučaj katastrofe. Uličnu rasvetu su s vremenom potpuno ukinuli, za struju su u početku samo uveli restrikcije, a posle su je sasvim isključili, kao i plin i vodu. U svemu tome nije postojao nikakav sistem. Poštar se isprva još i pojavljivao sa žutim čekom, ali ga nakon nekoliko meseci više nismo viđali. Uzalud bi, međutim, i dolazio, budući da su poštu zatvorili, ne bi ni bilo gde da se uplate komunalne dažbine. Nakupljeno smeće iz domaćinstva otac je bacao u drveni poljski klozet koji se nalazio u stražnjem delu naše bašte. Taj čučavac su sagradili ljudi koji su živeli ovde pre nas, od kojih smo kupili zemljište, i dok nismo nabavili šolju sa vodokotlićem u kupatilu naše novoizgrađene kuće, mi smo takođe odlazili tamo da praznimo creva. Ali kada smo posle toga viškove iz organizma počeli da ispuštamo u civilizovani kanalizacioni sistem nužnika, dani drvenog poljskog klozeta bili su odbrojani,

postao je ruina koja je podsećala na neko minulo doba. Nismo ni sanjali da bi jednog dana mogao da vaskrsne.

Majka je prljavo rublje i posuđe prala na ruke, otac je po vodu odlazio na arteški bunar. Tvrdio je da pritom ljude jedva sreće, pa i tad se uzdržava od njih jer nije imao poverenja ni u koga. Sa znatiželjom sam slušao njegove priče, nisam poverovao u to da u gradu nema nikog, ali svaki put kada sam mu davao do znanja da bih i ja pošao po vodu, da bih voleo malo da razgledam, grubo bi me odvratio govoreći da sam još balavac i da mi je mesto kod kuće!

Dani su nam u suštini prolazili u stražarenju, po sistemu koji je utvrdio otac. Retko smo se prali. U tim okolnostima otkrio sam da uprkos sličnostima među nama postoje i oštre razlike u zapasima. Očev je bio opor; ako bih duže boravio pored njega, lice bi mi se neizbežno iskrivilo. Majčin je, međutim, bio kao prezrela lubenica, sladak i kiselkast istovremeno. Variranja vlastitog zapaha sam doduše osećao, ali uopšte nisam znao da ga odredim, a kada sam pitao roditelje za to, odgovorili su da u svakom slučaju nisam mlad kao rosa. Nakon nekog vremena navikao sam se na mirise tela, toliko dobro da mi kasnije nisu više bili neobični, štaviše, kao da mi se čulo mirisa izoštrilo, mogao sam da ih osetim iz veće udaljenosti, a i roditelje sam znao da razlikujem po mirisu.

Mene u stvari nije rat uznemiravao, nego opšte ludilo. Mnogo me je više nerviralo to što već mesecima

nisam mogao da gvirnem u šupu, to što nisam mogao ni da dodirnem svoje muzičke instrumente. Pred spavanje sam sanjario o tome kako bi bilo dobro dotaknuti ih opet, udariti ih da zagrme gvožđa. Pokušavao sam da prizovem u sećanje nove muzičke melodije, da variram stare. Ortake iz benda nisam video od početka ratnog stanja, nisam imao pojma šta bi moglo biti sa njima. Razmišljao sam o tome da noću, dok mi roditelji spavaju, odem do šupe i pogledam gvožđe.

U to vreme se u šupu naselila i namnožila porodica pacova.

Noću je obično stražario otac, u stvari se na stražarskom mestu prepuštao dubokom snu, nikakva buka nije mogla da ga probudi. U takvoj situaciji je samo još falila kod ulaza tabla sa natpisom „Dobro došli!“, svako je mogao da provali kod nas. Ali nisam mu to spomenuo, nego sam jedne noći odlučio da iskoristim tu priliku i skoknem do šupe, te obiđem svoje gvožđe.

Izašao sam u dvorište i udahnuo svež vazduh. Debele grane oraha klatile su se na povetarcu kao ruke kakvog praistorijskog polipa. Korov se raširio, već se bio i na šupu popeo, trebalo bi ga trebiti. Posmatrao sam sićušne tačke svetlosti na letnjem zvezdanom nebu, zamišljao putanje dalekih planeta. Tada nebom prhnu zvezda padalica, kao da je neko zagrebao nebeski svod oštrim komadom svetla.

Čim sam otvorio vrata od spremišta, zapahnu me oštar smrad. Zgrabih sekiru koja je bila bačena kod vrata, džepnu lampu sa police za alate, i uzbuđeno krenuh prema ćošku. Strgnuo sam ćebe sa džaka u kom je bilo gvožđe i sledio se: između cevi se bila zavukla porodica pacova. U jednog od njih sam uperio lampu, direktno u oči, i taj odmah nasrnu na mene, na šta sam ga instinktivno udario sekirom.

Izbezumljen, odjurio sam nazad u kuću. Čvrsto stežući sekiru u rukama, šćućurio sam se kod ulaznih vrata blizu kuhinje. Na oštrici su se videle krvave mrlje. Ujutru me prenuo očev glas. Odmah sam se usplahirio i sakrio sekiru u ostavi ispod police koja je bila puna tegli od džema, zatim je pokrio krpom. Klisnuo sam kroz vrata, a otac me zevajući upitao:

– Šta si tamo tražio?

Odgovorio sam ne gledajući u njega:

– Ustao sam nešto ranije, pa sam malo razgledao čega ima u ostavi.

Otac je usput, dok je kašljući promuklim glasom krenuo do toaleta, dobacio:

– Skoknuću do arteškog bunara po vodu.

Tu sam prilikom odmah ugrabio i počeo da insistiram na tome da ovog puta i ja idem.

Dok je pišao, otac je pokušavao da me odgovori plašeći me brutalnim komšijama. Žestoko smo se raspravljali.

– Ostaješ kod kuće i gotovo! – zaključio je spor.